
Димитър Шишманов

Dimitar Shishmanov

Мирков седеше винаги самин, при една маса, в дъното на помещението, и гледаше втренчено пред себе си. Сегиз-тогиз някой минаваше край него и го поздравяваше, сегиз-тогиз някой сядаше на масата му, но скоро си отиваше и Мирков оставаше отново самичък, все така взрян нанякъде, с цигара в пръсти и с устни, стиснати в равнодушна и малко презрителна гримаса.

Минаваха часове. Кафенето ту се пълнеше, ту се изпразваше, разговори винаги едни и същи, ту се разпалваха, ту утихваха. Отвъд широките прозорци тълпата ту ставаше по-гъста, ту се разреждаваше, трамваите минаваха ту пълни, ту наполовина празни, само Мирков не мърдаше от мястото си. Пушеше с бързи, прекъснати глътки, изпиваше по някое кафе и отново замираще, с поглед, забит надалече, отвъд видимите неща.

Всички посетители го познаваха. Когато в кафенето идваха провинциалисти, приятелите им го сочеха и те скришом и с интерес разглеждаха тоя сух човек, с дълга посивяла брада и черни, свити вежди, който не обръщаше внимание на никого и изглеждаше, че непрекъснато чака да се случи нещо много важно, нещо съдбоносно за всички, за да се събуди, да заговори пламенно, така както е говорил преди десет години, когато хората са се блъскали, за да чуят сказките му, а книгите му са били четени в най-затънтени села и паланки.

Но събитието, което чакаше Мирков, не се случваше и той, все така далечен и мълчалив, от сутрин до вечер седеше в това кафене, разменяше по някоя дума с този или онзи писател, художник или актьор и отново се заглеждаше пред себе си. А ония, с които приказваше, макар че той беше винаги любезен и винаги им казваше по нещо приятно, нещо, от което се виждаше, че следи какво става в литературата и изкуството ни, се отделяха от масата му с неприятно чувство, като че в думите му се криеше друг смисъл: някаква студена и презрителна насмешка, която ги е засегнала тъкмо там, дето се чувстваха най-слаби. Писателите, които хвалеше за книгите им, си спомняха за всичките им празноти и недостатъци, художниците, на които казваше някоя приятелска дума за

изложените им картини, се сещаха за всяко неуместно петно в тях, а актьорите и певците, винаги по-нервни и чувствителни от другите, след като приказваха с Миркова, скришом се гледаха в огледалото и правеха гримаси или полугласно вземаха някой тон, сякаш искаха да проверят дали биха могли още да играят или да пеят.

Един ден Мирков не дойде в кафенето. Без да разберат какво се е случило, всички усетиха, че нещо липсва на заведението, че някаква празнота има в него, по-силна от цялата околна суета и шум. Тя се чувстваше от всекиго, който влизаше в кафенето, сякаш отнякъде идеше студ, който на струйки се промъква в гърба на човека и не го оставя никъде да седне удобно. И все пак, въпреки това неприятно чувство, за което мнозина си спомниха, като мина тоя ден, никой не се сети за Миркова. Не се сети за него дори прислужникът, който му носеше кафетата и получаваше винаги по лев за кафе. Сякаш всички бяха ослепели! Нещо повече: сякаш никой не виждаше масичката, дето седеше обикновено Мирков. Цял ден тя стоя празна, макар че кафенето беше пълно както винаги. Никой не седна на нея.

Вечерта, към шест часа – беше февруари и във валеше гъст и студен сняг, който се лепеше по дрехите и по лицата на хората – в кафенето влезе Мирков. И за това му влизане си спомниха мнозина по-късно, когато събитието стана предмет на оживени спорове. Едни твърдяха, че като видели Мирков, не забелязали нищо необикновено у него, а само се сетили, че досега го е нямало. Други разпалено настояваха, че докато всички посетители влизали в кафенето, цели обсипани със сняг, по Миркова нямало нито една снежинка. Черното му палто, меката му сива шапка, брадата му били сухи, като че дошъл с автомобил не до тротоара, а до самия праг на кафенето.

Но ако в тая точка имаше разногласие, в друга всички бяха съгласни: че Мирков влезе в заведението като автомат, с къси, остри крачки, и с очи, горящи и широко отворени, подобни сякаш на някакви ярки прожектори. С тая странна походка Мирков премина кафенето и седна на масата. Един-два мига той остана неподвижен („лицето му беше като от слонова кост изрязано“, каза някой по-късно) – и сетне огледа цялото помещение с пламналите си очи.

Веднага, като по негов знак, от тук, от там се дигнаха няколко души и отидоха при масата му. И те по-късно често си припомнях това и се питаха защо всъщност са отишли при Миркова. Но никой от тях не можеше да си даде отчет, никой не се сещаше дори как се е дигнал от мястото си, как е минал между масите и е седнал при Миркова. Всички знаеха само едно: че неочаквано са се намерили до него и че им е било някак

странно, трескаво и любопитно, а в същото време малко страшно. Впрочем, те сами признаваха, че са се чувствали почти винаги така, когато са приказвали с Миркова.

Както и да е, щом тия пет-шест души насядаха около масата, Мирков огледа всекиго от тях със светналите си очи и каза:

– Неприятна вечер – вълна. Човек мисли за хората, дето нямат дом или дърва! Мисли и после бяга да се скрие на топло, вкъщи или в някое кафене като нашето!

Никой не отговори. А Мирков продължи, като огледа отново насядалите около него:

– Забелязали ли сте как всички бягаме от всяка мисъл за чужди беди и лишения? Колкото обичаме своите си неприятности, дори най-дребната, дори някой зъбобол, толкова мразим всяка чужда беда – дори и най-страшната! Когато на някой близък приятел му умре жената или детето, първата ни мисъл е: „Ех, пак ще трябва да се съболезнува, да се ходи на погребение!“ А като отидем да съболезнуваме, ний, които тъй красноречиво почваме да се оплакваме на цял свят, щом ни се загуби котката, заболее кучето или ни избяга слугинята, та няма кой да ни сготви, – не намираме нито една искрена дума. Само досада чувстваме в душата и като гледаме сълзите на приятеля си, мислим: „Защо прави толкова комедии, – ще се минат седмица-две, всичко ще се забрави!“ И като си казваме това, дълбоко сме убедени, че сме прави! Може би съдим по себе си, или мислим, че никой друг, освен нас самите, тук в тоя град и в тая страна, не е способен искрено и дълбоко да страда!

Мирков пак млъкна и пак никой нищо не му отговори. Само по лицата на седналите край него се видя, че неговата сантиментална тирада им се струва неуместна и отдавна позната. Но това не смути Миркова. Напротив, очите му повече пламнаха и той заговори по-високо, макар и със странен и глух глас:

– Любов, любов ни липсва на нас всички, любов, единственото нещо, което крепи света. Любов към домашни, към близки, към приятели, към всеки човек! Няма го това чувство у нас... Или, не, – има го, но то всецяло се е обърнало към нас самите. Ний обичаме само себе си, обичаме се сляпо и свирепо. Зарад тая обич правим всичко, дори се преструваме, че обичаме и други хора!... Но любовта не търпи преструвки. Тя жестоко си отмъщава за всяка подправка. Затова всичките ни дела тъй печално рухват. Затова политиците ни не могат нищо да постигнат, – защото се преструват, че обичат народа, затова писателите ни не могат да създадат нищо трайно и велико, защото се преструват, че искат да дадат откровения на читателите си, затова браковете ни са нещастни, защото си играем на любов!...

Отново лицата на околните се свиха и потъмняха, а върху устните им се яви насмешлива гънка, като че едва сдържаха думите: „Колко банално и старо!“ Мирков очевидно разбра това и вдигна глава. Гласът му още по-високо се вдигна, тъй че и от околните маси чуха какво казва:

– Мислите си, господа, – „Изкуфял е старецът. Какво го е прихванало днес да приказва тия празни работи?“... Тия празни работи аз ги мисля вече от десет години!... Една вечер, тук, в тоя град, преди десет години, държах сказка върху „Алтруизмът като цимент на живота“. Никога не бях говорил тъй хубаво. Думите като бисери се ронеха от устата ми, всяка звънтеше като злато. Публиката ме слушаше замаяна, а аз хвърлях върху нея мрежата на мислите си и си играех с нея както исках. Чувствах се като маг, всемоушен и недосегаем. И изведнъж, тъкмо когато бях на върха на сказката си, когато всички в залата задъхано чакаха да им открия тайната, с която всичко в живота се оправя, тайната на алтруизма, на любовта към близкия, аз видях на първия ред едно момиче. То беше бледо, слабо, облечено със стари черни дрехи. Но лицето му светеше с такъв възторг, обляно беше с такава вяра, че ей сега аз ще му посоча единствения път към доброто и щастието, че аз съм тъкмо избрания да му посоча тоя път, – щото аз изведнъж се усетих – не смутен или изобличен, не – нещо по-лошо, усетих се като че ли измъкнат от себе си. На сцената остана един човек, който продължи да говори все така красноречиво и увлекателно, – а до него се изправи друг, – жесток, студен и неумолим, който гледаше оратора и му се присмиваше. Той ми казваше, докато аз все така хвърлях мрежата си над публиката: „Не те ли е срам така да лъжеш тия нещастни хора? За каква любов говориш? Обичаш ли някого друго освен себе си? Мислиш ли в тоя миг за нещо друго, освен за овациите, с които ще ти благодарят излъганите за похвалните отзиви, които ще се явят утре във вестниците, за ордена, който искаш да ти издействат почитателите ти? Не виждаш ли, че си жалък лъжец, жалък палячо, по-долу и от палячовците по панаирите, защото те поне се кълчат и кривят, за да печелят хляба си, а ти се кълчиш и кривиш за слава, за кука и празна слава!“... Така ми приказваше моят двойник, един двойник, какъвто може би всеки от вас притежава... Той не ми казва нищо особено, но същинските истини не представят никога нищо особено, никога не изненадват, не блестят. Лъжите са блестящи, а истините са прости, често пъти досадни, банални... Досадно, банално бе и това, което моят двойник ми каза онази вечер преди десет години. Досадно беше и това, що ми каза той малко по-късно, когато бледото, слабичко момиче дойде след сказката ми да иска от мене наставления как да живее, как да обича хората, когато баща му е пияница и живее с квартирантката, когато майка ѝ от скъперничество държи вкъщи тая

квартирантка, защото ѝ плаща пребогато, когато големият ѝ брат служи в Обществената безопасност и се хвали всяка вечер колко арестанти е бил, когато... Тогава двойникът ми каза: „Отговори ѝ, отговори ѝ. Имаш ли куража да ѝ кажеш, че нейните мъки не те интересуват, че не те интересува никак дали може или не може да ѝ се помогне, че ти говориш само за да имаш удоволствието да жонглираш с думите си и да замайваш хората, че в тоя миг ти се ще час по-скоро да свършиш тоя досаден разговор, защото те чака хубавата госпожа Х. и елегантния господин У. да те водят в ресторант „България“ и да ти говорят за юбилея, който е време да празнуваш!“...

Мирков млъкна и пое дълбоко дъх. Главата му отведнъж клюмна със същото остро, автоматично движение, което имаха преди малко крачките му. А после, той отново вдигна глава и се огледа, като че се питаше: „Какво търся аз тука“. Очите му за миг припламнаха по-силно и угаснаха. Цялото му тяло се сви, прегъна се надолу, но след това отново се изправи, сякаш изтъня и Мирков стана от мястото си и някак неусетно изчезна от кафенето, като остави другарите си смутени и недоволни.

Цялата тая случка щеше да мине съвсем незабелязано и щеше да се забрави напълно, ако на другия ден не беше се чуло, че на слизане от Семинарията един трамвай прегазил Миркова, същата тази вечер, когато той се яви по някакъв странен начин в кафенето и така странно говори за себе си. Но и това може би не щеше да придаде на случката такова значение, ако да нямаше данни, че Мирков сам се е хвърлил под трамвая и ако да не изглеждаше, че нещастieto се е случило тъкмо в оня миг, когато той – или може би неговият „двойник“ беше в кафенето.

15.VII.34 от 4 до 8 ч.

Публикува се по ръкопис от архива на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Фонд 346, арх. ед. 4, л. 84-96. Разказа подготви за публикуване Мария Русева, Софийски университет „Св.

Климент Охридски“.

Maria Ruseva, PhD (Sofia University St. Kliment Ohridski)